

*Васильковський О. В.,**аспірант кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»**Радецький С. В.,**аспірант кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню протидії розслідуванню кримінальних правопорушень та формуванню парадигм нейтралізації такої протидії. Зокрема, авторами в межах дослідження визначено, що протидія розслідуванню не завжди може спричинитися спеціально заради недопущення розкриття кримінального провадження, тому запропоновано розподілити її на такі групи: по-перше, умисне, свідоме перешкодження процесу досудового розслідування; по-друге, несвідоме перешкодження процесу досудового розслідування. В подальшому дослідниками більше уваги приділено кожній з вищезазначених груп. Так, умисне, свідоме перешкодження процесу досудового розслідування передбачає вчинення активних/пасивних дій, спрямованих на недопущення органам досудового розслідування «розкрити» кримінальне провадження. Визначено, що активні дії передбачають свідоме втручання в процес досудового розслідування, при чому суб'єктом протидії може виступати не обов'язково саме особа/особи, що вчинили кримінальне правопорушення, а й особи, що приховували сліди правопорушення, були його свідками, перебувають у родинних, близьких стосунках чи є знайомими підозрюваного, мають перед ним певні зобов'язання особистого характеру тощо чи безпосередньо беруть участь в процесі досудового розслідування, наприклад, експерти/спеціалісти і т.д., звернуто увагу на те, що більш складною є ситуація, коли розслідуванню протидіють безпосередньо особи, до функціональних обов'язків яких входить безпосереднє розслідування злочинної діяльності.

Окрему увагу приділено ситуації, коли протидія розслідуванню особою здійснюється несвідомо, тобто особа, наприклад, беручи участь в певних процесуальних діях, переконана в тому, що надає суб'єкту кримінального переслідування правдиву інформацію, при цьому ведучи його по «хибному» сліду. До цієї ж категорії, на думку авторів, слід віднести діяльність засобів масової інформації, які неодноразово задля отримання «сенсації» висвітлювали на шпальтах видань чи транслювали за допомогою відеофіксуючих засобів у прямому ефірі або у записі інформацію, що становила таємницю слідства, і через завчасний розголос повідомляла злочинцю про наявну у правоохоронних органів інформацію щодо події кримінального правопорушення.

В цілому не заперечуючи запропоновані науковцями в дослідженнях підходи щодо нейтралізації протидії розслідуванню кримінальних правопорушень, автори

запропонували доповнити запропоновані ними пропозиції наступними: по-перше, проводити тренінги слідчих разом з психологами щодо забезпечення злагодженої роботи в колективі, оскільки ефективна діяльність щодо подолання злочинності насамперед вимагає злагодженої та поступової взаємодії всередині «колективу»; по-друге, збільшення кількості висококваліфікованих кадрів, покликаних на здійснення діяльності з розслідування злочинної діяльності, зокрема через велику кількість навантаження на слідчих; по-третє, посилення міжнародного співробітництва в розрізі обміну досвідом між провідними правоохоронними органами ЄС та США; по-четверте, запровадження до «арсеналу» слідчого більш прогресивних засобів та методів, що можуть ефективно використовуватися під час розслідування злочинної діяльності, зважаючи на позитивний закордонний досвід; по-п'яте, збільшення попиту під час розслідування на дослідження даних з відкритих джерел інформації, що після кваліфікованого опрацювання та аналізу можуть слугувати доказовою інформацією під час кримінального провадження, зокрема, використання у досудовому розслідуванні OSINT.

Ключові слова: криміналістика, криміналістичні знання, сучасні криміналістичні знання, досудове розслідування, кримінальні правопорушення, протидія розслідуванню, нейтралізація протидії розслідуванню, суб'єкт кримінального переслідування.

Постановка проблеми. Боротьба зі злочинною діяльністю відіграє важливу роль у формуванні України як незалежної, соціальної та демократичної країни, проте проблема існування зазначеного соціального феномену завжди була актуальною як за часів зародження суспільства, так залишається поширеною і у наші дні. Водночас варто зазначити, що певні діяння асимілювалися в повсякденне життя та набули статусу «типової» поведінки, порівняно з раніше визнаними соціальними устоями. Варто констатувати, що у процесі розвитку технологій та поступового підвищення рівня життя середньостатистичного громадянина, суттєво змінилися форми вираження та характер злочинної поведінки, що супроводжується винайденням нових та удосконаленням вже існуючих способів та методів вчинення останньої. Слід підкреслити, що зазначені процеси перебувають у кореляційній залежності з формуванням новітніх способів подолання та боротьби з проявами протиправної поведінки,

іншими словами – дедалі більшої актуальності набуває питання нейтралізації протидії розслідуванню в цілому, використовуючи сучасні методи та механізми такої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання нейтралізації протидії розслідуванню протягом останніх років привертало увагу з боку наукової спільноти, проте з розвитком способів та методів вчинення злочинів, коло питань, що ставиться для вирішення перед суб'єктом розслідування, дедалі змінюється, водночас неможна залишити поза увагою вже отримані здобутки дослідників в галузі криміналістичної науки щодо удосконалення методології щодо розслідування окремо взятих категорій злочинних посягань або підготовки ними методичних рекомендацій вказаного спрямування тощо, деякими з них ми і будемо користуватися під час проведення власного наукового пошуку, зокрема, слід відзначити роботи Л. Аркуші, О. Бандурки, В. Берназа, Ю. Гресь, М. Дідковської-Бідюк, К. Калюги, М. Курляк, П. Лепісевич, Й. Мерзлікіна, А. Мурашко, О. Самойленко, Д. Цехана, С. Черкасова, В. Шепітька та багатьох інших вітчизняних вчених.

Мета статті полягає у формулюванні парадигм використання окремих криміналістичних знань під час нейтралізації протидії розслідуванню.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі відзначається, що найбільш типовими формами протидії розслідуванню злочинів є «приховування злочинів, неправдиві свідчення, фальсифікація доказів, знищення матеріалів та речових доказів у кримінальній справі, погроза свідкам і потерпілим, слідчому, прокурору, судді, корупція серед осіб правоохоронних органів, негативне використання засобів масової інформації, застосування фізичного впливу стосовно учасників кримінального судочинства» [3, с. 277]. Отже, як вбачається, на практиці існує велика кількість чинників, які так чи інакше заважають процесу розслідування, а іноді навіть нівелюють всі отримані слідством результати. Водночас варто констатувати, що протидія розслідуванню не завжди може спричинитися спеціально заради недопущення розкриття кримінального провадження, тому пропонуємо розподілити її на такі групи: по-перше, умисне, свідоме перешкодження процесу досудового розслідування; по-друге, несвідоме перешкодження процесу досудового розслідування.

Пропонуємо більш докладно розглянути кожну з виокремлених вище груп. Так, *умисне, свідоме перешкодження процесу досудового розслідування* передбачає вчинення активних/пасивних дій, спрямованих на недопущення органам досудового розслідування «розкрити» кримінальне провадження. Активні дії передбачають свідоме втручання в процес досудового розслідування, при чому суб'єктом протидії може виступати не обов'язково саме особа/особи, що вчинили кримінальне правопорушення, а й особи, що приховували сліди правопорушення, були його свідками, перебувають у родинних, близьких стосунках чи є знайомими підозрюваного, мають перед ним певні зобов'язання особистого характеру тощо чи безпосередньо беруть участь в процесі досудового розслідування, наприклад, експерти/спеціалісти і т.д., більш складною є ситуація, коли розслідуванню протидіють безпосередньо особи, до функціональних обов'язків яких входить безпосереднє розслідування злочинної діяльності, зазвичай причиною такої діяльності можуть бути близькі, дружні, родинні зв'язки між підозрюваним та особою, яка бере участь у досудовому розслідуванні,

при цьому такі відносини між учасниками кримінального провадження можуть приховуватися обома сторонами, а в процесуальних документах та/або під час проведення процесуальних дій фіксуватися неправдива або відозмінена інформація. Одним з підвидів вищевказаної ситуації є така, коли особа обізнана щодо способів та методів, що використовуються під час досудового розслідування. Доволі цікавим прикладом такої діяльності є випадок, пов'язаний з Андрієм Чикатилом, коли особа, за даними слідства вчинила доведені 52 акти умисних вбивств, при цьому безпосередньо брала участь в операції, покликаної на його пошуки, що мала назву «Лісосмуга».

Водночас не виключенням у вказаній ситуації може бути випадок, коли наявні акти підкупу та/або іншого впливу на працівника правоохоронного органу або його близьких осіб шляхом погрози життям тощо.

Інша ситуація складається, коли протидія розслідуванню *особою здійснюється несвідомо*, тобто особа, наприклад, беручи участь в певних процесуальних діях переконана в тому, що надає суб'єкту кримінального переслідування правдиву інформацію, при цьому ведучи його по «хибному» сліду. До цієї ж категорії вважаємо, що слід віднести діяльність засобів масової інформації, які неодноразово задля отримання «сенсації» висвітлювали на шпальтах видань чи транслювали за допомогою відеофіксуючих засобів у прямому ефірі або у записі інформацію, що становила таємницю слідства, і через завчасний розголос повідомляла злочинцю про наявну у правоохоронних органів інформацію щодо події кримінального правопорушення.

Так, П. Лепісевич, М. Курляк зазначають, що «до головних форм протидії розслідуванню злочинів у сучасних умовах належать:

- 1) приховування злочину;
- 2) корупційні механізми протидії розслідуванню;
- 3) використання засобів масової інформації;
- 4) повідомлення неправдивих показань;
- 5) фальсифікація доказів;
- 6) застосування погроз і фізичного впливу» [3, с. 278–279].

Зважаючи на вищевикладене, пропонуємо розглянути декілька ситуацій, коли має місце протидія розслідуванню кримінального правопорушення та спробуємо надати певні рекомендації щодо шляхів її нейтралізації.

Ситуація 1. Протидію розслідуванню вчиняють особи, які є безпосередньо його учасниками. В даному аспекті вважаємо, що можна виокремити декілька різновидів суб'єктів, які можуть здійснювати вказану діяльність:

по-перше, суб'єкту кримінального переслідування відомо, що особа свідомо йде на «конфлікт» з органами досудового розслідування, при цьому відома особа, яка чинить такий опір. До прикладу можна навести ситуацію, коли особа не з'являється за викликом для надання показань чи участі в інших процесуальних діях;

по-друге, слідством було встановлено, що особа чи група осіб фальсифікують та/або підроблюють інформацію, яка носить доказовий характер у кримінальному провадженні. Як окремі підвиди можна визначити:

– фальсифікацію доказів здійснюють особи, які не є працівниками правоохоронних органів:

а) особа, яка є свідком/потерпілим/підозрюваним у вчиненні кримінального правопорушення, починає кардинально

змінювати свої показання, порівняно з інформацією, наданою нею під час першого допиту;

б) особа, яка є свідком/потерпілим/підозрюваним у вчиненні кримінального правопорушення, підроблює докази, надаючи суб'єкту кримінального переслідування «хибну» доказову інформацію, при чому це можуть бути як речові докази, так і документи;

– фальсифікацію здійснюють особи, наділені державою виконувати правоохоронну функцію та мають відповідний статус. В цьому випадку можна виокремити:

а) слідчий, працівник оперативного підрозділу, інший співробітник правоохоронного органу в силу своїх обов'язків та посадової інструкції виконує доручення керівника, який завідомо надає «наказ» та/або доручення, що носить протиправний характер задля приховування слідів кримінального правопорушення або «знаття провини» з підозрюваної особи;

б) підозрюваний під впливом власного авторитету, службового становища (наприклад, будучи високопосадовцем чи громадським діячем) чи завдяки зв'язкам з керівництвом здійснює вплив на осіб, що здійснюють досудове розслідування;

в) підкуп службової особи (керівника слідчого підрозділу, слідчого, працівника оперативного підрозділу тощо), спеціаліста/експерта тощо;

по-третє, злочинна діяльність здійснювалася не одноосібно, а мала місце складна розгалужена система «злочинної ієрархії» з розподілом функціональних обов'язків між членами угруповання;

по-четверте, особою використовувалися засоби «приховування» під час здійснення злочинної діяльності з використанням мережі Інтернет та/або месенджери чи соціальні мережі. Вказане має місце під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених з використанням кіберпростору. В цьому аспекті варто зазначити, що задля забезпечення анонімності та приховування реального місцезнаходження особи та IP-адреси комп'ютерного пристрою нерідко для входу в інтернет використовують VPN та «безпечні» браузері, такі як, наприклад, Tor Browser, Brave Browser, PirateBrowser, Epic Privacy Browser тощо, так само можуть використовуватися різноманітні проксі-сервери. У такому випадку доволі результативним, на наш погляд, є використання так званого «інформаційного профайлінгу», під яким в літературі пропонують розуміти «сукупність методик оцінювання інформації, що знаходиться у соціальних мережах, інших засобах, які використовуються для обміну чи розміщення інформації, задля діагностики та формування «портрета» особи, яка розміщує такого роду інформацію» [4, с. 473]. Формуючи кореляційні залежності між інформацією, що знаходиться в інформаційному просторі, та тією, що наявна у слідства, слідчий може сформувати коло спілкування підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, можливих співників та однодумців, коли мова йде, наприклад, про злочини, що становлять загрозу національній безпеці, тощо. Зважаючи на доволі велику за обсягом роботу щодо «моніторингу» соціальних мереж та перегляду іншої інформації, що знаходиться в інтернеті, вважаємо, що окремим напрямком діяльності правоохоронних органів має бути саме вказане спрямування;

по-п'яте, специфічною формою протидії розслідуванню, на наше переконання, можна вважати некомпетентність окремо взятих учасників кримінального процесу та неналагодженість

комунікації між учасниками кримінального провадження. Так, О. Бурлаку та І. Шинкаренко відзначають, що «серед найголовніших принципів комунікаційного контакту можна назвати: законність, моральність, знання слідчим основ практичної психології, володіння слідчими прийомами психологічного комунікативного контакту, вміння уникати конфліктних ситуацій, володіння ініціативою під час комунікаційного акту» [1, с. 26]. Водночас важливим аспектом ефективного досудового розслідування є злагоджена робота слідчого (групи слідчих), працівників оперативних підрозділів, спеціалістів, експертів тощо.

Ситуація 2. Протидія розслідуванню здійснюється особами, що не фігурують у кримінальному провадженні та/або не є його учасниками (особи залишаються суб'єкту кримінального переслідування невідомими). Зазначена ситуація є складнішою за попередню, оскільки у слідства відсутня інформація щодо особи, яка здійснює протидію розслідуванню, у цьому випадку доречним є використання «інноваційної» методології, що доволі ефективно зарекомендувала себе в англо-американській правовій системі, зокрема, профілювання та моделювання. Так, «профайлінг – це багатоаспектний процес аналізу поведінки, особистості та інших характеристик людини або групи» [2]. Досліджуючи діяльність спеціаліста-профайлера, відзначається, що вона є пролонгованою та складається з декількох рівнів: по-перше, моделювання події вчиненого кримінального правопорушення, що ґрунтується на аналізі наявної у слідства інформації; по-друге, моделювання поведінки особи після вчинення протиправного діяння [5, с. 160]. Отож вказане передбачає формування на базі правоохоронних органів самостійних підрозділів, що склалися б зі спеціалістів, наділених відповідними повноваженнями щодо «моделювання» та «прогнозування» подальшої злочинної діяльності, беручи до уваги отриману слідством інформацію щодо вже вчинених актів злочинної поведінки у випадку можливості подальшого рецидиву. На наше переконання, вказаний напрямок діяльності є більш актуалізується у випадку вчинення злочинної діяльності ОЗГ, для якої така діяльність є «професійною».

Лепісевич П. та Курляк М. зробили висновок, що «аналіз основних форм протидії організованих злочинних груп розкриттю та розслідуванню злочинів дає змогу стверджувати, що така протидія значно ускладнює роботу правоохоронних органів, оскільки потребує термінової розробки і використання окремих криміналістичних рекомендацій слідству, зважаючи на особливості конкретного акта протидії, з метою ефективного протистояння організованим злочинним групам. Враховуючи підступність злочинних організацій з пошуку нових форм протидії розслідуванню злочинів, органи досудового розслідування зобов'язані бути готовими до таких актів і діяти на випередження. Крім цього, органи досудового розслідування мають усі можливості використовувати для виявлення і документування фактів протидії розслідуванню злочинів сучасний комплекс наукового забезпечення пізнання та доказування (детективознавчі, криміналістичні, експертознавчі, безпекознавчі засоби, методи і технології). Також необхідно удосконалювати професійну підготовку слідчих, якісний підбір кадрів на посади слідчих підрозділів» [3, с. 281–282].

Висновки. В цілому не заперечуючи запропоновані науковцями підходи щодо нейтралізації протидії розслідуванню кримінальних правопорушень, хочемо взяти на себе сміливість доповнити запропоновані ними пропозиції наступними:

по-перше, проводити тренінги слідчих разом з психологами щодо забезпечення злагодженої роботи в колективі, оскільки ефективна діяльність щодо подолання злочинності насамперед вимагає злагодженої та поступової взаємодії всередині «колективу»;

по-друге, збільшення кількості висококваліфікованих кадрів, покликаних на здійснення діяльності з розслідування злочинної діяльності, зокрема через велику кількість навантаження на слідчих;

по-третє, посилення міжнародного співробітництва в розрізі обміну досвідом між провідними правоохоронними органами ЄС та США;

по-четверте, запровадження до «арсеналу» слідчого більш прогресивних засобів та методів, що можуть ефективно використовуватися під час розслідування злочинної діяльності, зважаючи на позитивний закордонний досвід;

по-п'яте, збільшення попиту під час розслідування на дослідження даних з відкритих джерел інформації, що після кваліфікованого опрацювання та аналізу можуть слугувати доказовою інформацією під час кримінального провадження, зокрема, використання у досудовому розслідуванні OSINT (що складається з двох ключових складових: OSINT – «розвідка» (intelligence) та «відкриті бази даних» чи «відкриті джерела» (open source) [6, с. 7].

Література:

1. Бурлаку О.Г., Шинкаренко І.О. Комунікативний аспект досудового розслідування. *Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції*. 2017. С. 26–28.
2. Кирилова Л. Профайлінг, його Методи та Застосування. *Profiling club* : вебсайт. URL : <https://profiling.club/profayling-yogo-metodi-ta-zastosuvannya>
3. Лепісевич П.М., Курляк М.Д. Практичні засади усунення протидії розслідуванню злочинів у сучасних умовах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. № 1. С. 277–283.
4. Мурашко А.С. Перспективні напрями використання профайлінгу в Україні. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : матеріали Міжнародної конференції (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса, 2023. С. 472–474.
5. Мурашко А.С. Профайлінг як складова пізнавальної діяльності у досудовому розслідуванні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2023. Вип. 66. С. 159–162. URL : <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc66/35.pdf>
6. Торбас О.О. OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень : підручник. Одеса, 2024. 180 с.

Vasylovskiy O., Radetskiy S. The use of forensic knowledge during the neutralization of opposition to the investigation

Summary. The article is devoted to the study of opposition to the investigation of criminal offenses and the formation of paradigms for the neutralization of such opposition.

In particular, the authors determined within the framework of the study that opposition to the investigation cannot always be caused specifically to prevent the disclosure of criminal proceedings, therefore it is proposed to divide it into the following groups: first, intentional, conscious obstruction of the pre-trial investigation process; secondly, unconscious obstruction of the pre-trial investigation process. In the future, researchers paid more attention to each of the above-mentioned groups. Thus, intentional, conscious obstruction of the pre-trial investigation process involves taking active/passive actions aimed at preventing pre-trial investigation bodies from “opening up” criminal proceedings. It was determined that active actions involve deliberate interference in the process of pre-trial investigation, while the subject of countermeasures may not necessarily be the person/persons who committed the criminal offense, but also persons who hid traces of the offense, were its witnesses, are in family, close relationships whether they are acquaintances of the suspect, have certain obligations of a personal nature to him, etc., or are directly involved in the process of pre-trial investigation, for example, experts/specialists, etc., attention is drawn to the fact that the situation is more difficult when persons directly oppose the investigation, whose functional duties include the direct investigation of criminal activity.

Particular attention is paid to the situation when a person opposes the investigation unconsciously, that is, the person, for example, participating in certain procedural actions, is convinced that he is providing the subject of criminal prosecution with true information, while leading him on the “wrong” trail. The same category, according to the authors, should include the activities of the mass media, which repeatedly, in order to obtain a “sensation”, covered in the columns of publications or broadcast with the help of video recording devices live or recorded information that constituted the secret of the investigation, and due to premature publicity informed the criminal about the information available to the law enforcement agencies regarding the event of the criminal offense.

In general, while not denying the approaches proposed by the scientists in the studies to neutralize countermeasures to the investigation of criminal offenses, the authors proposed to supplement their proposed proposals with the following: first, to conduct trainings of investigators together with psychologists to ensure coordinated work in the team, since effective activities to overcome crime first of all require a coordinated and gradual interaction within the “team”; secondly, an increase in the number of highly qualified personnel called to carry out criminal investigation activities, in particular due to the large amount of workload on investigators; thirdly, the strengthening of international cooperation in terms of exchange of experience between the leading law enforcement agencies of the EU and the USA; fourthly, the introduction to the investigator's “arsenal” of more progressive means and methods that can be effectively used during the investigation of criminal activity, taking into account positive foreign experience; fifth, an increase in the demand during the investigation for the study of data from open sources of information, which after qualified processing and analysis can serve as evidentiary information during criminal proceedings, in particular, the use of OSINT in a pre-trial investigation.

Key words: criminalistics, forensic knowledge, modern forensic knowledge, pre-trial investigation, criminal offenses, opposition to the investigation, neutralization of opposition to the investigation, the subject of criminal prosecution.